

TARTIŞMA

Atatürk'ün Meşrûiyeti

Süleyman İNAN*

Fransa'da yaşayan aslen Lübnanlı meşhur yazar Amin Maalouf, Türkçe'ye "Çivisi Çıkmış Dünya-Uygarlıklarımız Tükendiğinde" olarak çevrilen kitabında "vatansever meşrûiyet" (patriotic legitimacy) kavramını Atatürk'ü örnek göstererek açıklar. Birinci Dünya Savaşı sonrası bugünkü Türkiye toprakları İtilaf devletlerince "duygusuz" bir şekilde paylaşılıp işgaller başlamışken; yenik Osmanlı ordusundan bir subayın galiplere direnme gözüpekliliğini göstermesi ve bu mücadele sonunda da galip çıkarak işgalci güçlerin tasarılarının gözden geçirmek zorunda bırakması, Atatürk'ün halk nezdinde meşrûiyet kazanmasına yol açmıştır. Kısa sürede yeni bir devletin kurucusu konumuna gelen Atatürk'ün "Türkiye'yi yeniden biçimlendirmek için uzun süreli bir gücü vardır artık". Hemen işe koyulan Atatürk, bir dizi radikal reformlara girişir: Osmanlı saltanatını kaldırır, Cumhuriyet'i hükümet modeli olarak belirler, İslam halifeliğini kaldırır, laik sistemin adımlarını atar, Latin alfabesine geçilir vs... Maalouf, kitabına şu satırları da geçirir:

"Halkı da onu [Atatürk'ü] izlemiştir. Çok şikâyet etmeden, gelenekleri ve inanışları altüst etmesine izin vermiştir. Neden? Çünkü halkını tekrar gururlandırmıştır. Halka haysiyetini geri veren kişi ona pek çok şeyi kabul ettirebilir. Ondan fedakârlıklar, kısıtlamalar isteyebilir ve hatta buyurganca davranabilir; halk yine de onu dinleyecek, savunacak, onun sözünü dinleyecektir; sonsuza dek değil, ama uzun süreliğine." (s.81)

Bu alıntıda vurucu cümle, Atatürk'ün halka haysiyetini veren bir lider olarak tanımlanmasıdır. Bu açıdan bakıldığında onun meşrûiyet dayanağı somut bir gerçekliğe, yani ülkenin işgalden ve halkın eziklikten kurtarılmasına dayanmaktadır. Daha gerilere gidip tarihe yöneldiğimizde ise, siyasî iktidar hakkı kaynaklarının böylesi bir fiili realiteden çok; mit, soy veya ilahi bir kaynağa yaslandığını fark ederiz ve bu yüzdendir ki, sonradan türetilmişlerdir. Örneğin Osmanlı devletinin ilk sultanı Osman Bey'in "Kayı boyundan" geldiği argümanı çok sonraları ileri sürülmüştür. Bir başka örnek, hilafetin Osmanlılara intikaliyle ilgilidir ama bununla ilgili şu çarpıcı gerçekliği de –en azından bilim çevrelerinde- biliriz: İslam halifeliğinin Osmanlılara geçmiş olduğu iddiası, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferinden dört yüzyıl sonra -19.yüzyılda- ortaya atılmıştır. Ancak bu örnekler Türk devlet geleneği içinde meşrûiyet kaynağının belli temellere dayanmadığını söyletmemelidir. Zira ülkemiz coğrafyasında yaşayanların kendisini yöneten otoriteden temelde iki güçlü isteği olmuştur: Birincisi düzen; ikincisi adalettir. Çünkü toplum için en çok çekinilen durum bu ikisinin olmamasıdır. Aksi halde, kargaşa hâkim olur.

*Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, e-posta: sinan@pau.edu.tr.

Elbette böylesi bir durum tüm toplumlar için vazgeçilmez önemde olduğu düşünebilir. Örneğin ünlü İngiliz düşünür Hobbes, daha 1651'de "Leviathan" isimli eserinde hâkim olan iktidarın meşrûiyetinin, halkın güvenliğini sağlamasında yattığını belirtir. Ancak bu coğrafyadaki insanlar düzeni sağlayacak otoriteye neredeyse kutsallık atfederek itaat etmeyi çoğu zaman daha çok önemsemiştir. Çünkü bu ülkenin tarih boyunca "iştah kabartan" stratejik mevkii, istila ve işgallerin yaşanmasına başka yerlere kıyasla daha çok etken olmuştur. Dolayısıyla bu coğrafyada yaşayanlar için devlet otoritesi hep aşkın bir değeri ifade etmiştir.

Meşrûiyet

Meşrûiyet kavramı, Arapça kökenli bir kelime olarak "şer"den türemiştir ve şeriate uygun demektir. Şimdiki karşılığı ile söylersek bu, kanunlara uygunluğu ifade eder. Belirtmek gerekir ki, bu çıkan/çıkartılan kanunlardan öte bir anlama karşılık gelir. Çünkü siyasî iktidarın en üstün irade olabilmesi için hukukilikten önce, meşrû olması önemlidir. Bu yüzden meşrûluk, siyasî iktidarın varlık nedenini ortaya koyan toplumun ortak uzlaşmasını temsil ettiğini belirtmeliyiz.

Türk devlet geleneği içinde yukarıda sözünü ettiğimiz iki olgu sıralı olarak birbirini izler: Önce düzen ve sonra adalet. Temelde güvenliği içeren düzenin sağlanmasında devletin gücü ve etkisi zorunludur. Osmanlı terminolojisinde "nizam-ı âlem"le kastedilen esasında budur. Yani bu terim, asayişin temin edildiği, herkesin kendi uğraşında olduğu düzeni ifade eder. Ancak bu düzen, adaleti sağladığı ölçüde zorba olmaktan kurtulacak ve iktidarın gücü halkın isteğine dayanacaktır. O halde, düzen iktidarın temelini atarken; bu iktidarın sağladığı adalet de kendi gücünü taçlandırmaktadır. Kutadgu Bilig'den Tursun Bey'e, klasik siyasetnamelerde üzerinden durulan nokta hep bu olmuştur. Yakın zamanlarda meşrûiyetin "modern" kaynakları eşitlik, özgürlük gibi demokratik unsurlar katsa da, o zamandan güne intikal eden "milli birlik ve beraberlik" ve "vatanın bölünmez bütünlüğü" klişeleri, bir açıdan eskinin "güven" ve "düzen"ini ifade eden anlayışlar olarak değerlendirilmelidir.

Atatürk'ün meşrûiyetinin temeli ise, en korkulanın başa gelmesi üzerine bir lider olarak halkını esaretten kurtarması ve dahası eski gururunu iade etmesidir. Atatürk'ün düşüncelerini kısmen paylaşanların bile ona bağlılık hissetmesi işte bu elde ettiği meşrûiyette yatmaktadır. Belki buna Maalouf'un deyişiyle "vatansever meşrûiyet" de diyebiliriz. Bu bakımdan Atatürk'e, Türkiye devletinin kurucusu sıfatından başka, sözü edilen bu meşrûiyetiyle Türkiye için ortak bir değer olarak bakılır.